

acquaintance of scholastic philosophy and even a close connection with the later Berkeley (Knight). They reveal the representativeness of this passage of Shakespeare and the philosophy of his time (Goddard) – only Looney suspects a «foreign hand» in this situation. The world of matter is separated from the individual consciousness here: in Elizabethan times the word rounded mattered «rounded out», not «rounded in» (Jones). But it is our individual consciousness gives meaning and importance for Existence (Birch); it's reminiscent of the Indian Calpe: unreasonable matter that surrounds us is only a heavy sleep (Gupta), and we must trust in situation as a child (Wheeler). Sleep is our experience of sense of life, and dream, meaning the flight and freedom, opens the way to the idea that matter as the embodiment of God's dream. In Shakespeare's England the Reformation crystallizes theological concept of the Divine Plan of the material world; in the same time there was era of the birth of sensationalism, which was going, hand in hand, with the occult and utopian doctrines of the transformation of the world as «fairy tale». But Shakespeare is a break of the Renaissance, Mannerism, disappointing by humanistic daring. Prospero, who turned, his small island is the bastion of prosperity and justice – similar Robinson Crusoe, – is living on the verge of revolt of the oppressed Caliban who symbolized a physical nature. Genies can accumulate wonderful vision, but they disappear without a trace, leaving an impression of the scattered illusion. Prospero denies of magic at the final. But this complex of philosophical meaning lost in the prevailing current Russian translations: Shakespeare's play changes into kind of gala performance, carnival spectacle which degenerates into empty entertainment.

Keywords: *dream, sleep, matter, magic, translation.*

Отримано: 15.10.2014 р.

УДК: 82.0+821.161.2+165.642

Авксентьева Г.А.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПСИХОЛОГІЗМУ В ОПОВІДАННІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «НА СЕЛІ»

У статті здійснено аналіз специфіки використання засобів психологізму в оповіданні В. Підмогильного «На селі». Доведено, що у ранньому творі письменника домінує саме внутрішній монолог як засіб передачі рефлексії персонажа.

Ключові слова: *психологізм, внутрішній монолог, діалог, конфлікт, засоби психологізму, емоційний стан, протагоніст, градація, пейзаж, контраст*

Письменники-модерністи основну увагу зосереджують на внутрішньому світі персонажа, на змінах емоційних та вольових процесів, на процесі постійного рефлексування та самоусвідомлення. Тому актуальним є вивчення творчості письменників-модерністів під цим кутом зору. Щодо проблем художнього психологізму маємо сьогодні цілий ряд досліджень Григорія В'язовського, Лідії Гінзбург, Григорія Клочека, Миколи Кодака, Василя Фащенко та інші. Зокрема, літературознавець В. Фащенко наголошував, що психологізм – «...універсальна родова якість художньої творчості. Його предметом є відображення внутрішньої єдності психологічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини...» [7, 57].

У художніх текстах письменники використовують найрізноманітніші засоби розкриття внутрішнього світу персонажа: внутрішній монолог, діалог, потік свідомості, портрет, пейзаж, авторські відступи, художні деталі тощо. Так, науковець В. Фащенко у дослідженні «Етюди про психологізм літератури», аналізуючи засоби психологічного аналізу, зазначав: «Видима мова душі у творі невіддільна від діалогу і внутрішнього мовлення, які, в свою чергу, часто наче «заходять» одне в одне... А їх «супроводжують» ще авторські – точні й метафоричні – характеристики, описи вчинків, індивідуальна обстановка, пейзажі, інтер'єри, які так або інакше пов'язані з психологією героя» [7, 148]. Під час дослідження психологізму важливо зосередити увагу саме на засобах розкриття внутрішнього світу персонажа, що є показником особливостей авторського світобачення, його письменницької майстерності. Тому мета статті передбачає детальне вивчення специфіки використання засобів психологізму в оповіданні В. Підмогильного «На селі».

Валер'ян Підмогильний досить рано дебютує як прозаїк. Перше його оповідання було написано в 1917 році, коли письменнику було лише 16 років. А перша збірка оповідань «Твори. Том 1» була опублікована у 1920 році (автору на той час виповнилося 19 років) [4, 278]. Його ранній дебют вітають науковці і письменники. Зокрема, дослідник С. Єфремов наголошував: «Безперечно надійною силою увійшов до нашого письменства Валер'ян Підмогильний, що в своєму активі

має збірку оповідань («Твори», Т. 1) і низку новіших творів у періодичних виданнях» [2, 661]. Письменник Юрій Клен у рецензії на другу збірку митця «Військовий літун» зазначав: «Дар правдивого спостереження життя, уміння заражати читача настроями, тримати його увагу напруженою на протязі всього оповідання – становлять невід'ємну властивість творчості Валер'яна Підмогильного» [Цит. за 3, 307]. Ю. Клен акцентує увагу на тих ознаках, які є визначальними не лише для ранньої творчості, а й загалом для романів, повістей, оповідань письменника.

Традиційно значну увагу критиків привертають романи В. Підмогильного «Місто» та «Невеличка драма». Менш дослідженими і сьогодні залишаються саме ранні оповідання автора, які дають уявлення про формування творчої майстерності митця. Аналізуючи ранні і наступні твори письменника, канадський дослідник М. Тарнавський у монографії «Між розумом та ірраціональністю: Проза Валер'яна Підмогильного» підкреслював: «...якось єдина ідея проходить через творчість Підмогильного червоною ниткою: в певному сенсі, він знову і знову пише один і той самий твір. Він незмінно заглиблений у конфлікт між інстинктом і розумом; і, з філософського погляду, цьому конфліктові присвячено всі його твори. З іншого боку, розуміння Підмогильним цього фундаментального дуалізму зазнавало серйозних змін із плином часу» [6, 37]. Дослідник виділяє наскрізну тему творчості митця, яка об'єднує оповідання, повісті і романи письменника. Конфлікт між інстинктом і розумом є визначальним і для першої збірки оповідань Валер'яна Підмогильного «Твори. Том I».

Письменник у дев'яти оповіданнях збірки досліджує кульмінаційні епізоди із життя чоловіків різних вікових категорій. Саме на вік персонажів оповідань звертає увагу М. Тарнавський у зазначеній монографії: «За винятком «Старця» та «Діда Якіма», героями всіх оповідань збірки «Твори. Том I» є молоді чоловіки, або хлопці. Так, ми знаємо, що Вані сім років, Андрію («Важке питання») – сімнадцять, Жені («Пророк») – дев'ятнадцять; Віктору («Добрий Бог») – також дев'ятнадцять, і він вчиться в сьомому класі гімназії. В сьомому ж класі вчиться й Олесь («Гайдамака»), хоча поведінка його могла б свідчити, що він молодший. Трохи старший Петро («На селі»); з того, що його приятель неодружений і вчителює в селі, а також із поведінки обох хлопців можна зробити висновок, що їм обом десь за двадцять. Вік хлопця «На іменах» теж не вказано, але зрозуміло, що це ще дитина, бо жінки не соромляться в його присутності смакувати свої амурні враження» [6, 51]. Віковий діапазон персонажів-чоловіків представлений досить широко: від хлопчика до діда. Але переважають образи персонажів-юнаків, які були ровесниками молодого автора, і саме проблеми цього вікового періоду були близькі письменнику.

Зокрема, у центрі уваги В. Підмогильного в оповіданні «На селі» студент Петро Зубченко, який у місті, на його думку, не мав умов для навчання (заважав товариш, що був «трохи чудною людиною» [5, 84]), тому вирішив, що на селі йому буде «зручніш» працювати. Цікаво, що опозиція «місто-село» простежується і в оповіданні «Добрий Бог», персонажі якого живуть у місті, а розважатися вирушають на село.

З перших рядків аналізованого тексту автор чітко визначає завдання стосовно протагоніста: «Одного дня Петро постановив виявити свій справжній погляд на соціалізм...

Коли він так постановив, то негайно обіграв усіх знайомих соціалістів, поназбирав безліч тонких і товстих книжок, запакував їх обережно в лантух та й подався на село, щоб зручніш було працювати» [5, 83]. Студент вирішив опрацювати теоретичний матеріал щодо соціалізму, зібрав книги та вирушив на село.

В. Підмогильний пильну увагу приділяє внутрішньому емоційному стану персонажа. Особливо це відчутно, коли Петро, зайшовши у гості до гімназичного товариша Олелька, потрапив на репетицію артистичного гуртка. У кімнаті, де зібралася молодь, було темно. Саме ця обставина впливає на швидку адаптацію Петра у чужому середовищі. Автор використовує прямі характеристики зміни відчуттів персонажа: «Йому зробилось чудно й приємно. Мовби усі присутні зіллялись воедино, і той бас, що тільки що зробив пропозицію, належить трохи і йому, Петрові» [5, 86]. Студент був зачарований піснею: «Петро не ворушився загіпнотизований нею (піснею – прим. Г. А.). Вона підіймала в душі його потяг до чогось чулого й теплого, невиразне бажання простору, прагнення казкового. Вона знесилювала його та пісня» [4, 86].

Пісня налаштувала героя на романтично-ліричний лад, «...розбуркала його поцілунками жагучими та обіймами нестриманими...» [5, 87]. І саме у цей момент юнак відчув, що поруч з ним сидить жінка: «По голосу впізнав і якось всією істотою відчув, що то жінка. Це зацікавило і розворушило його» [5, 86]. Слухаючи народну пісню «Мене забудь», чоловік вирішує діяти щодо своєї сусідки. У нього зароджується думка: «Що якби тихесенько взяти її за руку?» [5, 86]. Письменник поступово розкриває хід думок студента, які стають усе сміливішими: покласти руку дівчини на коліно, погладити її, взяти й другу руку, пригорнути до себе та поцілувати. Авторські вказівки чергуються із внутрішнім мовленням персонажа, що вдало передає градацію напруження відчуттів протагоніста. Стосовно цього слушно наголошував літературознавець В. Фащенко: «У таланови-

тих творах всі засоби психологізації взаємно посилюють один одного, щоб у своєму чергуванні й злитості передати багатобарвність людського буття, його найпотаємніші глибини» [7, 153].

Діапазон емоцій Петра постійно змінюється: радість від таємного поцілунку, напруження і страх («Почало здаватись, що всі помітили, але не сказали...» [5, 88]), неприємні відчуття від того, що тікав. В. Підмогильного, як і О. Гончара, «...все більше цікавить певна суперечливість самої «внутрішньої людини», її дисгармонійність як результат взаємодії із зовнішніми обставинами» [1, 118]. Дія в оповіданні відбувається вночі. Темінь та тиша усе приховують, тому ніч студенту видається ближчою, її юнак сприймає позитивно: «Тут вночі чудово..., вночі, коли замість розпеченого металу на небі сріблиться холодок» [5, 90]. Особливо помітно контраст у сприйнятті Петром дня і ночі. Зубченко захоплюється нічними краєвидами та місяцем, а навпаки дратує його день і сонце: «Я ненавиджу тебе, пекуче сонце! Ти теплом своїм маниш до себе людей, вони виходять із самотніх захистів до купи і, мов зачаровані, губляться в юрбі, юрбою живуть, навіть сили свої віддають їй. Гарячими проміннями та блиском яскравим ти, сонце, еднаєш тисячі людей, і вони, безглузді, забувши про волю давню, роблять однакові рухи, співають разом пісні своїй безсилості та приниженню...» [5, 93]. У монолозі Петро постійно звертається до сонця, звинувачуючи його у людських помилках та негараздах та закликає людей до знищення світила: «День панує над людьми-рабами! Чого не збунтуються раби? Вони здолали б зірвати свого пана з неба, жорстоко пошматувати, відкинути геть та прикликати до себе запашну ніч із вільних степів, ніч теплу, ласкаву й таємничу. Ту ніч, коли видно, коли співає земля, коли прокидаються зорі...О, як я сумую за тобою, ноче, що родиш казки дивовижні, коли все тихо навкруги, коли всі сплять!» [5, 93]. Подумки студент прагне знищити «ворога» і насолоджуватися нічною свободою.

На думку науковця М. Тарнавського, «у цьому фрагменті Підмогильний яскраво проводить мотив «місто-село», даючи цілу низку відповідних пар. Протилежності елементів пар – це просто окремі приклади загальної протилежності між розумом та ірраціональністю. У монолозі Петра подана протилежність між сонячним світлом і темрявою ночі. Ніч символізує свободу, сексуальність, чуттєвість, бунт, індивідуальність, природні сили степу й села. Денне світло асоціюється зі служінням, соціальними й психологічними обмеженнями, матеріалізмом, утилітаризмом, соціальними цінностями, міським життям» [6, 47]. Символічна опозиція «день-ніч», на думку науковця, набуває філософського звучання: «Соціалізм, система соціального устрою, націлена на максимум загального добра, – це, звичайно, частина того денного світу, світу розуму. Петрова відраза до нього не має ніякого відношення до сучасної політики. Всі герої Підмогильного діють у сучасній добі, і сучасні події й проблеми так чи інакше позначаються й на них (добрим прикладом є Петрове бажання глибше вивчити соціалізм). Але автор дуже майстерно користується цими сюжетними орієнтирами, щоб розвинути значно ширшу філософську тему. І тому, аналізуючи його твори, необхідно завжди тримати під увагою обидва аспекти – і злободенний, і філософський» [6, 47]. З цієї думкою дослідника варто погодитися, однак у контексті оповідання опозиція «день-ніч» розкриває бажання протагоніста насолоджуватися життям і небажання працювати над вирішенням поставленого завдання. Серед розкішної сільської природи у Петра немає обов'язків, а є безмежний простір і свобода.

У розкритті змінності емоційних станів Петра Зубченка В. Підмогильний постійно використовує прямі вказівки, рідше застосовує внутрішнє мовлення та діалоги. Цікавим є використання діалогу із самим собою у ситуації осмислення таємного побачення під час репетиції: «Думки кинулись йому в голову, немов їх хто витруснув із лантуха.

– Гарна чи погана? – спитав він, схилившись на тин...

– Не знаю, – одповів сам собі.

– Дівчина чи заміжня?

– Не знаю.

– Хто ж вона?

– Не знаю. Не знаю. Не знаю» [5, 89]. Завіса таємного не дає спокою студенту, його дратує відсутність інформації. Лише наступного дня студент дізнається, що Оксана була нареченою його товариша Олелька. Це спонукає Петра змінити плани і тікати з села.

Отже, в оповіданні Валер'яна Підмогильного «На селі» стосовно розкриття внутрішнього стану персонажа переважають прямі вказівки на зміну настрою персонажа, рідше використовується внутрішнє мовлення протагоніста, а діалог з самим собою – лише один раз. У подальшій творчості митця, зокрема, у романі «Місто», саме внутрішнє мовлення стане домінуючим засобом психологізму.

Список використаних джерел

1. Гуменний М. Поетика романного жанру Олесея Гончара : проблеми типологій : [монографія] / М. Гуменний. – К. : Акцент, 2005. – 240 с.

2. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К. : Феміна, 1995. – 608 с.
3. Костюк Г. Післямова до роману В. Підмогильного «Місто» / Г. Костюк // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 кн. – К., 1994. – Кн. 2. – С. 307-317.
4. Мельник В. Валер'ян Підмогильний / В. Мельник // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн.; за ред. В. Дончика. – К., 1998. – Кн. 1. – С. 277-284.
5. Підмогильний В. На селі / В. Підмогильний // Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи / [упоряд. В. Мельник]. – К., 1991. – С. 83-93.
6. Тарнавський М. Між розумом та ірраціональністю : Проза Валер'яна Підмогильного / М. Тарнавський; [пер. з англ.]. – К. : Пульсари, 2004. – 232 с.
7. Фащенко В. Етюди про психологізм літератури / В. Фащенко // Фащенко В. У глибинах людського буття : Літературознавчі студії. – Одеса, 2005. – С. 22-156.

The detailed analysis of the specifics of the psychology means' using in V. Pidmohylnii's early story «In the village» is analyzed in the article. Based on the fact that psychology is a sign of art, which involves the reproduction of a character's internal states, the place of the story «In the village» in the context of V. Pidmohylnii's creativity is analyzed. The positive evaluations of the author's contemporaries and the scholars of his creativity of the late XX-early XXI century testify to the writer's exceptional talent.

The idea, that the author's stories are less studied today than his novels, is noted in the article. A conflict between instinct and reason (M. Tarnavskii) defines all the works of V. Pidmohylnii and it becomes dominant for his first book of short stories «Tvory. Tom 1st». The main characters of the book are men of all ages. The protagonist of the story «In the village» is Petro Zubchenko. This is a student, who decided to go to the village to study materials about socialism. V. Pidmohylnii pays a great attention to the internal emotional state of the character. In the village the student gets to the artistic circle's rehearse, he quickly adapts to an unfamiliar environment, and especially the darkness in the room helps him. By using inner speech the author transmits aspirations, feeling, and desires of a young man, who was sitting next to an unknown girl. Through the direct instructions and internal reflections the permanent change of the protagonist's emotions (concern, joy, tension and fear) can be seen in the text. The author skillfully uses the psychological landscape in the story, especially the contrast in Petro's perception of day and night.

So, in the process of uncovering of the character's internal state the direct indication of the change in mood is dominated in V. Pidmohylnii's story «In the village», the protagonist's inside speech is used rarely, and the dialogue with himself is used only once.

Key words: *psychology, inner monologue, dialogue, conflict, means of psychology, emotional state, the protagonist, graduation, landscape, contrast.*

Отримано: 18.10.2014 р.

УДК 398.8:821.161.2.09

Волос Б.І.

«СТУДІЇ НАД УКРАЇНСЬКИМИ НАРОДНИМИ ПІСНЯМИ» ІВАНА ФРАНКА У КОНТЕКСТІ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті проаналізовано пропедевтичний процес написання Іваном Франком корпусу «Студії над українськими народними піснями». Розглянуто традицію вивчення фольклорного ліро-епосу українців, та вплив відомих українських фольклористів на формування світогляду Іван Франка, його історіографічної концепції. Підкреслено прагнення дослідника поєднати традиційне й новаторське при аналізі пісенної творчості.

Ключові слова: *історіографія, пропедевтика, народна пісня, історична пісенність, критика тексту.*

Корпус Івана Франка «Студії над українськими народними піснями», de facto, одна з найкращих фольклористичних праць про історичний ліро-епос українців. Багаторічна пошукова робота, вдале науково-методологічне опрацювання матеріалу, залучення потужної джерельної бази, висвітлення художньо-виражального апарату тощо – все це стало передумовою виведення «Студій» на загальноєвропейський рівень. Автор праці вкотре зарекомендував себе не тільки